

Libris .RO

Respect pentru oameni și căți

LORETTA
NAPOLEONI

COREEA DE NORD

ÎNTRE FASCINAȚIE ȘI TEROARE

Traducere din limba engleză de Nicoleta Dascălu

Prefața autoarei la ediția în limba română

CORINT
BOOKS

—2018—

Cuprins

<i>Prefața autoarei la ediția în limba română</i>	7
<i>Prolog – Criza rachetelor la lumina lumânărilor</i>	13
<i>Capitolul 1 – Foametea</i>	15
<i>Capitolul 2 – Identitate distrusă</i>	44
<i>Capitolul 3 – Supraviețuirea economică</i>	65
<i>Capitolul 4 – Statu-quo: modelul coreean de dezvoltare</i>	85
<i>Capitolul 5 – Țapul ispășitor cibernetic</i>	113
<i>Capitolul 6 – Ultimul rău rămas</i>	131
<i>Epilog – Viitorul</i>	145
<i>Anexa A – Testele nucleare și războiul de pe Twitter dintre Trump și Kim</i>	147
<i>Anexa B – Cronologia Coreei de Nord</i>	159
<i>Anexa C – Cronologia Coreei de Sud</i>	169
<i>Anexa D – Cronologia nucleară a Coreei de Nord</i>	175
<i>Note</i>	183
<i>Glosar</i>	203
<i>Bibliografie</i>	207

Prefața autoarei la ediția în limba română

Va renunța Coreea de Nord la programul său nuclear dacă va fi garantată siguranța regimului, așa cum a promis Kim Jong-un în timpul convorbirilor cu oficialitățile sud-coreene, desfășurate la Pyongyang (Phenian) la începutul lunii martie 2018? Aceasta este întrebarea-cheie care, în viitorul apropiat, va marca relațiile dintre Coreea de Nord și restul lumii.

În 2017, Coreea de Nord a reușit, cu succes, să dovedească faptul că este o putere nucleară și că are capacitatea de a amenința cu arme nucleare Statele Unite ale Americii. Reacția SUA a fost una amestecată: o politică de presiune maximă, combinată cu implicare bazată pe descurajarea activității nucleare. Până acum, această politică și în special sancțiunile economice nu au dat rezultate. O situație previzibilă, datorată faptului că patru președinți americani nu au reușit să forțeze Pyongyangul să renunțe la programul nuclear și, mai mult decât atât, datorată caracterului particular al regimului nord-coreean. Supranumit statul-eremit, acest stat este atât de reținut și ascuns, încât este adeseori dificil să ghicești intențiile și motivațiile Pyongyangului.

Totuși, de curând, a ieșit la iveală că Republica Populară Democrată Coreeană (RPDC) este o țară unică și hotărâtă. Este un stat care a supraviețuit imploziei Uniunii Sovietice și

Respe modernizării comunismului chinez – vecini nordici și sponsori istorici –, fără nici cea mai mică încercare de deschidere către Occident. Din această cauză, RPDC nu intră perfect în niciuna dintre clasificările politice, chiar dacă, în același timp, are caracteristici care ar încadra-o în mai multe.

Faptul că RPDC nu a putut fi pe deplin înțeleasă a fost o carte importantă jucată de regimul acestei țări, în special pentru programul său nuclear. Donald Trump este al patrulea președinte al SUA care a promis că îl va desființa, dar fără succes. Bill Clinton a semnat o înțelegere în care Coreea de Nord a fost de acord să își înghețe programul de dezvoltare nucleară, în schimbul petrolului și al unui reactor civil, dar niciuna dintre părți nu și-a îndeplinit angajamentele, iar Pyongyangul a păcălit Washingtonul. De ce? Clinton a convins Congresul să ratifice înțelegerea, pentru că era convins că regimul va cădea înainte de livrarea reactorului.

Inițial, George W. Bush a refuzat negocierile bilaterale, dar apoi s-a răzgândit și s-a alăturat convorbirilor din Grupul celor Șase. Barack Obama a părut conciliant la început, apoi s-a retras într-o politică de necomunicare, numită „răbdare strategică”. În cele din urmă, în primul său an la Casa Albă, Donald Trump a convins Consiliul de Securitate al ONU să adopte mai multe serii de sancțiuni suplimentare împotriva Coreei de Nord, lucru care l-a făcut pe Kim Jong-un să devină și mai hotărât în a dovedi potențialul nuclear al Coreei de Nord.

Până acum o greșeală mare făcută de Occident a fost subevaluarea tânărului lider nord-coreean Kim Jong-un. Parașutat la putere în 2011 de moartea subită a tatălui său, tânărul Kim a încercat să unească trecutul cu viitorul pentru a conduce țara într-un prezent problematic. Nu este o sarcină ușoară. Folosind instrumentele propagandei și ale inovării economice, el a pus

Respectiv în practică un plan de întărire a propriei legitimități, dovedind poporului că îndeplinește același rol pe care îl avea și bunicul său, Kim Il-sung – cu alte cuvinte, că este unicul lor protector.

Ștergând amintirile dureroase ale conducerii tatălui său – de la foametea de la sfârșitul anilor 1990 până la corupția elitelor –, Kim i-a conectat din nou pe nord-coreeni la trecutul lor glorios: lunga luptă din războiul de independență, nașterea unui nou stat și reconstrucția după Războiul din Coreea. El încurajează sentimentul de mândrie națională. Pentru a grăbi acest proces, a mizat pe asemănarea fizică dintre el și bunicul său. S-a tuns la fel, s-a îngrășat câteva kilograme, se îmbracă în același stil și chiar merge și râde precum Kim Il-sung. A fost o mișcare inteligentă. Majoritatea nord-coreenilor îl venerază sincer pe fondatorul țării, iar ideea ingenioasă de a se prezenta drept reîncarnarea fizică a lui Kim Il-sung a crescut popularitatea noului conducător, care, acum șapte ani, era aproape un necunoscut.

Dar, lăsând deoparte aceste tehnici inteligente de consolidare a puterii, Kim Jong-un are o viziune personală despre lume, diferită de cea a bunicului și a tatălui său. Spre deosebire de Kim Il-sung, care a luptat împotriva colonialismului, sau de Kim Jong-il, care s-a remarcat în timpul Războiului Rece, Kim Jong-un este un copil al noului mileniu și înțelege sensul globalizării. El știe că va fi din ce în ce mai greu să se țină de parte de lume și, în același timp, simte că, dacă se bazează pe dihotomia tradițională a Războiului Rece, atât de dragă bunicului și tatălui său, asta se poate întoarce împotriva lui. Pentru a supraviețui, țara are nevoie de creștere economică; acesta a fost mesajul de la bun început.

Într-adevăr, în Coreea de Nord are loc o modernizare economică, dar într-un alt mod decât în celelalte țări totalitare

Respre asiatică, cum ar fi China. Coreea de Nord nu are un plan clar de modernizare economică. Dimpotrivă, Kim Jong-un a dat dovadă de un grad înalt de toleranță față de liberalizarea economiei, lăsând acest proces în mâinile poporului.

Poate că a făcut-o intenționat, căci guvernul central poate închide oricând piețele neoficiale. Mai degrabă putem spune că această abordare de tip *laissez-faire* constituie o formă a economiei *juche*. Coreea de Nord nu s-a bazat niciodată cu adevărat pe planificarea centralizată, așa cum au făcut Uniunea Sovietică și China, și a dat întotdeauna dovadă de un anumit grad de „nesiguranță” cu privire la viitor, fapt care a arătat că are flexibilitatea necesară pentru a supraviețui crizelor majore, de tipul imploziei Uniunii Sovietice. Este un punct important.

Confruntările verbale cu Donald Trump, Shinzo Abe și cu sud-coreenii sunt doar propagandă. Kim Jong-un, dictatorul milenial*, nu are intenția să bombardeze pe nimeni, dar vrea să arate că ar putea să o facă. Desigur, ca întotdeauna de-a lungul istoriei, rezultatul final va depinde de variabile pe care nimeni nu le poate prevedea în totalitate, Donald Trump fiind una dintre ele, dar pare din ce în ce mai probabil că RPDC va reuși să devină o putere nucleară, deși asta va însemna încălcarea tuturor regulilor, după exemplul Pakistanului. În acel moment, singurul mod de a ține sub control această țară va fi primirea Pyongyangului în clubul nuclear al națiunilor. Această apartenență va garanta supraviețuirea regimului în viitorul apropiat. China, gigantul regional și mondial de la

* Milenialii, denumiți și generația Y, sunt considerați de specialiști ca făcând parte din generația născută între 1980 și 2000. Cercetătorii sunt de părere că membrii acestei generații sunt marcați, între altele, de dezvoltarea tehnologiei și a informaticii.

Respectiv granița nordică, nu se opune acestei evoluții. Și, până la urmă, asta contează cu adevărat.

Kim Jong-un nu este singurul dictator milenial, prințul saudit Mohammed Bin Salman va ajunge în curând la cârma Arabiei Saudite. Prințul moștenitor nu a fost parașutat la putere atât de fulgerător, dar ascensiunea lui la tron a fost în aceeași măsură excepțională și neașteptată. Ambii tineri au înlăturat vechea gardă și s-au prezentat drept lideri anticorupție. Au tăiat „crengile uscate” ale puterii pentru a transmite un mesaj puternic tuturor supușilor: sunt aici ca să conduc, deci nu vă puneți cu mine. Mișcări atât de îndrăznețe au nevoie de încredere și sprijin din partea elitei conducătoare. Faptul că Kim Jong-un a reușit să rămână la putere atâta vreme pare să fie dovada capacității sale de a-și asigura acest sprijin.

Mohammed Bin Salman joacă și el cartea asemănării fizice cu bunicul lui, fondatorul Arabiei Saudite, regele Abdulaziz Ibn Saud, care a domnit 51 de ani și pe care este posibil să îl întrecă în numărul anilor petrecuți în fruntea statului. Prezentându-se ca fiind reîncarnarea bunicului, el caută să câștige consensul, ajutat și de promisiunile referitoare la reformele de care este atâta nevoie. Economia este esențială – punând capăt dependenței de petrol a Arabiei Saudite –, la fel și toleranța. Dacă în a doua jumătate a anului 2017 tatăl său le-a permis femeilor să conducă automobilul, posibil chiar la sugestia lui, prințul moștenitor a mers până la face un apel la întoarcerea la un islam moderat și la o societate tolerantă. Ruperea totală de cei care au domnit înaintea lui întărește imaginea prințului moștenitor de conducător care va marca istoria așa cum a făcut-o regele Abdulaziz. Pentru multă lume, și Arabia Saudită este o aberație, fiind o monarhie absolută bazată pe principii feudale. Dar, asemenea Coreei de Nord, Arabia Saudită a dat

Respe
dovadă de o hotărâre ieșită din comun, evitând chiar și suflul puternic al Primăverii Arabe. Ambele țări au ca destin să fie conduse, zeci de ani de acum înainte, de tineri lideri mileniali, care sunt în foarte mare măsură produsul regimurilor autoritare și brutale în care s-au născut. Cu cât înțelegem mai de vreme acest lucru, cu atât putem începe să lucrăm mai rapid la o nouă ordine mondială.

Capitolul 1

Foametea

China și Coreea de Nord, așa cum le cunoaștem azi, s-au născut din cenușa celui de-al Doilea Război Mondial. Timp de zeci de ani după sfârșitul războiului, ambele țări s-au confruntat cu foametea, plătind un preț foarte mare pentru obținerea independenței – China s-a eliberat de puterile coloniale europene, iar Coreea de Japonia imperială. Și totuși, relația intimă dintre aceste două țări și popoare se întinde mult dincolo de istoria modernă.

Încă de la fondare, acum mii de ani, Coreea a adoptat scrierea ideografică chineză și a utilizat chineza ca limbă scrisă și literară până în secolul al XV-lea, timp în care limba vorbită a fost coreeana. Societatea coreeană a importat și budismul, o religie nedogmatică, rapid absorbită în credințele și superstițiile locale¹. Reginald Thompson, faimosul arheolog britanic², scria că așa cum legislația romană a fost transpusă în sistemul de valori al Marii Britanii, tot așa și sistemul de valori chinez a fost imprimat societății coreene. Dar puntea solidă dintre cele două culturi a fost întotdeauna filosofia confucianistă. Punând accentul pe pietatea filială, loialitatea față de conducător și ordinea armonioasă, confucianismul a influențat puternic viața socială coreeană, întărind forma sa rigidă de feudalism.

Prin urmare, China este un instrument util cu care să începem înțelegerea Coreei de Nord. Un numitor comun este identitatea națională puternică, exprimată prin etnie, limbă și granițe geografice comune, trăsături existente de mii de ani în ambele popoare. Dar, spre deosebire de China, Coreea nu a trăit niciodată revoluții frecvente și violente, deoarece i-a lipsit motorul social puternic care a produs sistemul politic unic al Chinei, cu dinastii succesive. Prin comparație cu China, Coreea nu a evoluat de-a lungul istoriei. Așa se explică de ce țara a fost condusă de o singură dinastie, Joseon, din 1392 până la începutul secolului al XX-lea, când Japonia a cucerit Peninsula Coreea.

Societatea coreeană a fost structurată pe baza unui sistem de clase rigid, reglementat de principii ereditare stricte; nu exista mobilitate socială. În vârful piramidei sociale se aflau aristocrații, *yangban*, care erau proprietari de pământ și aveau acces exclusiv la viața politică. La baza piramidei se găsea o masă mare de sclavi – Coreea având unul dintre cele mai vechi și mai de durată sisteme de sclavie tradițională din lume. Sclavii erau proprietatea aristocraților și puteau fi cumpărați, vânduți, dați la schimb sau primiți ca moștenire. Puteau fi abuzați, însemnați, prășiți ca animalele, exploatați sau omorâți de proprietarii lor. De-a lungul secolelor, sclavii au rămas o trăsătură constantă a economiei coreene, acoperind între 30% și 60% din populație; la Seul, unde se aduna elita ca să socializeze, să discute afaceri sau politică, erau mai mulți sclavi decât oameni liberi. Sclavia a fost abolită în Coreea în 1894. Între aceste două clase, aristocrați liberi și sclavi, se găseau oamenii obișnuiți, în principal țărani, artizani și muncitori.

Această împărțire feudală rigidă în clase se află la rădăcina conflictului fratricid care a sfâșiat Peninsula Coreea în prima jumătate a secolului al XX-lea. Când armata japoneză a impus

dominația imperiului în Coreea, în 1910, aristocrația coreeană și-a apărat privilegiile personale, dar nu și țara. Prin urmare, aristocrații s-au transformat într-o clasă conducătoare proja-poneză, situată preponderent în sud. Ei au devenit agenți ai colonialiștilor pe propriile pământuri strămoșești, menținând ordinea în regiunile sudice, cunoscute drept coșul de orez al Coreei, pentru a garanta un flux constant de orez către Japonia. Nordul, bogat în minerale și alte resurse naturale, nu a acceptat niciodată dominația japoneză.

Victima istoriei

Anexarea a avut loc atunci când Coreea trecea prin schimbări pozitive. La sfârșitul secolului al XIX-lea, nici măcar această țară feudală nu a rămas imună la modernizare. De la comerț la muzică, de la literatură la artă, inovația a traversat toată Peninsula Coreea. Budismului i s-a alăturat creștinismul³, contribuind la o abordare tolerantă a religiei. În nord, această renaștere a produs o nouă elită, mică, e drept, dar luminată și întreprinzătoare, despre care mulți credeau că ar fi putut să poarte cu succes țara în secolul al XX-lea și să definească noul stat coreean. Putem doar specula ce s-ar fi întâmplat în cazul în care Coreea nu ar fi fost anexată de vecini: poate că burghezia coreeană efervescentă ar fi pus capăt structurii feudale rigide. Dar Coreea a fost practic transformată în colonie. Mișcarea anti-japoneză din 1919 a fost reprimată violent, anii 1920 au fost martorii erodării valorilor și virtuților tradiționale ale societății coreene, iar în 1929 a venit Marea Criză. Acești factori și-au pus definitiv amprenta asupra destinului Coreei.

Marea Criză a dus la o exploatare rapace din partea japonezilor, ai căror întreprinzători fuseseră distruși de crahul din 1929. Sărăcia și foametea s-au instalat în întreaga peninsulă,

Respectiv, iar persecuțiile politice s-au înmulțit. Ba chiar japonezii au început să distrugă sistematic identitatea și cultura națională coreeană – de exemplu, numele japoneze au înlocuit numele coreene, obiecte de artă vechi au fost distruse sau trimise în Japonia –, pentru a asimila țara în Imperiul Japonez⁴.

În această perioadă, un număr din ce în ce mai mare de coreeni s-au mutat în nord, în Manciuria, în China, unde se refugiase și rezistența anti-japoneză, în anii 1920. Printre acești emigranți se afla și familia viitorului lider nord-coreean, Kim Il-sung.

Născut la 15 aprilie 1912, ziua în care *Titanicul* s-a scufundat în Oceanul Atlantic, viitorul Kim Il-sung a primit numele Kim Song-ju. Era născut într-un sat de lângă Pyongyang, care era pe atunci un centru comercial înfloritor, cu o prezență puternică a misionarilor americani. Părinții lui erau creștini și aparțineau clasei mijlocii cu tendințe de creștere, apărută în primii ani ai secolului al XX-lea. Veniseră din regiunea Seul-Kaesong-Pyongyang, bogată în lunci aluvionare cu plantații de orez și caracterizată de urbanizare progresivă. În 1923, tatăl lui Kim Il-sung, care se opusese prezenței japoneze în Coreea, a fost arestat pentru activități anti-japoneze. În 1925, la puțin timp după ce a fost eliberat, și-a dus familia în Manciuria, unde a murit, după câțiva ani. Cu toate acestea, familia lui Kim nu a reușit să scape de japonezi: în 1931, Japonia a invadat Manciuria.

Japonia a despărțit regiunea Manciuriei de China și și-a creat propriul stat-marionetă, Manchukuo. Japonezii au primit cu bucurie cucerirea Manciuriei, căci resursele ei bogate au fost curând utilizate de economia japoneză, grav afectată. Într-adevăr, în anii 1930, Manciuria s-a dovedit esențială în refacerea economică a Japoniei, după Marea Criză. Dar conducerea Manciuriei nu era un proces simplu. Populațiile de etnie

Respectiv chineză, rusă și coreeană au organizat o rezistență puternică împotriva a ceea ce era considerat de mulți un regim brutal.

Japonezii au condus o campanie sistematică de teroare și intimidare împotriva populației locale, incluzând arestări și execuții. Cum armata japoneză a folosit Manchukuo drept bază pentru a invada restul Chinei, în curând regiunea a devenit teatrul unuia dintre cele mai violente conflicte din cel de-al Doilea Război Mondial, care a implicat mai multe grupuri etnice, printre care chinezi, ruși și un număr mare de imigranți coreeni.

De partea cealaltă a graniței, în Coreea, anii 1930 au fost la fel de traumatizanți ca în Manciuria. La începutul lui 1939, peste cinci milioane de coreeni munceau pentru japonezi și zeci de mii de bărbați fuseseră înrolați în mașina militară japoneză. Japonezii au obligat circa 200 000 de fete și femei, majoritatea din China și Coreea, să devină sclave sexuale pentru soldați. Primul centru care urma să primească un lot de femei era chiar cel din Manchukuo, între 1932 și 1933. Până la începutul lui 1938, între 30 000 și 40 000 de sclave sexuale, majoritatea coreene, intraseră deja în acest sistem abisal. În 1993, șeful secretariatului guvernului Japoniei, Yohei Kono, a recunoscut nedreptățile îngrozitoare trăite de aceste femei, pe care japonezii le numeau, eufemistic, „femei de alinare”⁵. Aceste amintiri sunt încă foarte vii în ambele state coreene și sunt bine încorporate în propaganda Coreei de Nord.

De la Confucius la Kim Il-sung

Când s-a alăturat rezistenței anti-japoneze, Kim Song-ju și-a luat pseudonimul Kim Il-sung. Avea profilul perfect al luptătorului din rezistență. Tatăl său fusese implicat în activități subversive împotriva Imperiului Japonez; în 1935, fratele mijlociu

Respectiv, cât de costisitor și de dificil este să menții un embargou eficient. Diplomatul continuă:

Coreea de Nord va găsi metode să scape de următoarea tură de sancțiuni. Cred că am ajuns la un nivel la care această țară trebuie să fie tratată ca egală și invitată să stea la masa negocierilor cu ceilalți. Mai cred că lumea trebuie să accepte adevărul: Coreea de Nord va deveni o putere nucleară.

*Economia unui stat paria**

Se pare că, pentru a para impactul sancțiunilor asupra economiei interne, Kim Jong-un a făcut apel la economia curții regale. Kim Seung Chul, șeful grupului de defectori nord-coreeni din Seul, a analizat informațiile referitoare la modul în care Kim Jong-un a utilizat economia curții regale. Chul a observat că numărul de cadouri oferite de noul lider a scăzut foarte mult. „Înregistrările cu vizitele de inspecție ale lui Kim Jong-un ne arată că el își exprimă recunoștința, adică oferă doar daruri formate din vorbe.”¹¹ Acest tip de „cadou” prin care se exprimă recunoștința a apărut brusc în 2014 și rămâne foarte utilizat.

Analiști precum Chul sunt de asemenea de părere că rezerva de valută scade pe zi ce trece, fapt ce poate explica de ce noua conducere a utilizat diverse strategii pentru a face rost de monedă străină. Printre acestea, exportul lucrărilor produse de Mansudae Art Studio, compania care a făcut toate statuile liderilor nord-coreeni, inclusiv faimoasele statui din bronz ale lui Kim Il-sung și Kim Jong-il din Pyongyang, în fața

* *Rogue state* în limba engleză, care se poate traduce prin „stat proscris” sau „stat paria”, un stat care amenință pacea lumii sponsorizând terorismul sau armele de distrugere în masă și este supus unor sancțiuni. Deși s-a propus înlocuirea acestei sintagme cu *state of concern* („statul sursă de neliniște”), președintele Donald Trump a folosit-o din nou în 2017.

Respectărilor nord-coreenii și străinii trebuie să se încline. Mansu-dae Art Studio a fost încurajat să își exporte talentul, de pildă în Africa. În 2015, la Dakar, în Senegal, compania a făcut o statuie de bronz a unei familii africane: statuia este mai mare decât Statuia Libertății și a costat 25 de milioane de dolari, jumătate din sumă mergând la regimul nord-coreean. 60 de muncitori nord-coreeni au petrecut doi ani la Dakar pentru a duce munca la bun sfârșit și au fost lăudați pentru abilitățile lor excepționale. Abdel Kader Fall, de la Ministerul Culturii din Senegal, a spus că toată lumea era foarte mulțumită de proiect și că nord-coreenii au continuat să facă astfel de proiecte în alte țări africane¹². Până la sfârșitul anului, Coreea de Nord crease peste 30 de statui în Africa.

Exportul de forță de muncă specializată este o altă metodă de atragere a valutei în Coreea de Nord. De exemplu, muncitori din construcții nord-coreeni au fost angajați la Ulan Bator, capitala Mongoliei, pentru 500 de dolari pe lună, iar femeile nord-coreene au fost angajate într-o fabrică de textile din Mongolia. După afirmațiile angajatorilor mongoli, o parte din salarii este trimisă direct la Pyongyang, lucru confirmat de mărturia unui lucrător din construcții nord-coreean, intervievat de *Washington Post*:

Am muncit trei ani și jumătate [la Sankt Petersburg], dar am câștigat doar 2 000 de dolari în total. Aveam voie să lucrăm în străinătate maximum cinci ani și speram să strâng 10 000 de dolari și să mă întorc mândru acasă. Mi-am dat seama că asta nu se va întâmpla, așa că am început să caut o variantă să fug¹³.

Forța de muncă nord-coreeană a fost utilizată și în alte industrii, de pildă în industria lemnului din Siberia¹⁴.

În octombrie 2017, delegația saudită care participa, la Geneva, la convorbirile de pace organizate de ONU cu privire

Respectiv la Siria a acuzat Coreea de Nord că a trimis două unități de miliție să lupte alături de armata siriană. Nu a existat niciodată vreo dovadă pentru această implicare, dar nu este prima oară când a fost raportată prezența trupelor nord-coreene pe teritoriul sirian. Institutul SUA-Coreea a susținut că soldații nord-coreeni au participat la bătălia pentru Qusair din 2013¹⁵. Oare Pyongyangul exportă și soldați contra valută? Tot ce se poate.

Cifrele referitoare la import arată că, în 2016, importurile nord-coreene au crescut cu peste 170 de milioane de dolari față de anul anterior. Este o creștere impresionantă dacă ținem seama că a avut loc în timpul impunerii sancțiunilor. Foarte probabil, banii trimiși acasă de muncitorii angajați în străinătate au fost utilizați pentru plata importurilor. Institutul SUA-Coreea estimează că numărul muncitorilor angajați în străinătate este în jur de 50 000 și că veniturilor lor anuale, la nivel individual, sunt de circa 10 000 de dolari. În total, ei aduc țării 500 de milioane de dolari valută-forte. Această cifră ar fi suficientă pentru a acoperi două treimi din deficitul comercial al țării pe 2016.

În 2017, situația s-ar putea înrăutăți. În februarie 2016, Coreea de Sud a închis zona industrială Kaesong, despre care se spune că producea anual peste 100 de milioane de dolari, destinați importurilor nord-coreene. Dar Coreea de Nord poate compensa această pierdere prin intensificarea comerțului bilateral cu statele africane și cu alte state. Ea face, de asemenea, eforturi serioase pentru a dezvolta turismul, mergând până la a propune vacanțe la schi într-o nouă stațiune și la a le permite turiștilor să facă surf pe plajele nord-coreene.

Coreea de Nord este o țară frumoasă, care nu a suferit de pe urma turismului de masă, iar asta poate să atragă multă

Respețum. Iată parte din motivația care l-a convins pe cel mai rapid snowboarder englez, Jamie Barrow, ca, alături de un grup de colegi, să viziteze părțile din Masikryong în 2017. Au fost impresionați de frumusețea capitalei, în care clădirile erau zugrăvite în culori pastelate, și de numărul mare de statui și monumente. Pyongyangul a fost construit ca un omagiu adus națiunii nord-coreene și pentru a-i impresiona pe cei care îl vizitează. Au văzut multă lume repetând dansurile tradiționale pe care urmau să le prezinte în cadrul paradelor pentru sărbătorirea zilei de naștere a lui Kim Jong-un. De la ferestrele hotelului, au urmărit cele mai mari focuri de artificii pe care le văzuseră vreodată, exact în timpul acestei aniversări. După un drum de patru ore, au ajuns la stațiunea de schi, ce părea să răsară de nicăieri. Hotelul era de cinci stele, avea piscină și chiar și salon de coafură, unde era un poster cu tipurile de tunsoari ale regimului. Hotelul era gol, la fel și părțile. Un răsfăț pentru orice schior care a stat la cozi infinite în stațiunile occidentale. A doua zi au apărut și schiori nord-coreeni, dar, prin comparație cu stațiunile vestice, erau foarte puțini. Snowboarderii britanici i-au învățat pe ghizii lor cum să folosească snowboardul¹⁶.

Marketizarea economiei

Comerțul exterior rămâne principalul motor al creșterii. El are un impact pozitiv și asupra piețelor interne, contribuind la ceea ce prof. Byung-Yeon Kim descrie drept marketizarea economiei nord-coreene. „Azi, circa 70-80% din venitul familiilor provine din piață. Ceea ce înseamnă că, deși Coreea de Nord este în mod oficial o economie socialistă, ea este în realitate o economie marketizată, adică activitățile orientate spre piața liberă ocupă un procent foarte important.”¹⁷ Într-adevăr,